

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2013/4.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **DE MAN DIE VASTZAT AAN ZIJN BEEN.
NON-FICTIE VAN JORIS VAN CASTEREN**

Het dreef door de IJssel, in de zomer van 2005, bij het plaatsje Wijhe in Overijssel. Het droeg een zwarte Nike-sok. Volgens de politie was het met geweld afgerukt van de eigenaar, die tussen de 45 en 52 jaar oud zou moeten zijn. Het hoofdpersonage in het nieuwe boek van schrijver en journalist Joris van Casteren, *Het been in de IJssel*, is het been uit de titel. Een linkeronderbeen, om precies te zijn, met de knieschijf er nog aan. Je kunt het een uniek personage noemen in de Nederlandse literatuur, of je moet het (ontbrekende) been van mevrouw Lauweryssen, uit Willem Elsschots magistrale duo *Lijmen/Het been*, meerekenen.

Van Casteren ziet in 2005 een item over het been in het tv-programma *Opsporing verzocht* en is meteen geïntrigeerd: aan dat been heeft dus een mens vastgezet. Een man, aan het model te zien. Van wie is dit been? Of wás het been? Leeft de eenbenige eigenaar nog? Waar? Hoe verloor hij zijn been? Het been laat Van Casteren niet los. Hij gaat op zoek naar de geschiedenis van een drijvend been, een

moerassige vorm van research. Hij begint maar eens met “beengereleerde” boeken. Natuurlijk is er veel geschreven over benen, het ontbreken of afrukken ervan. Over amputatie en fantoompijn, over het invriezen en conserveren van lichaamsdelen. Over verdrinken en uiteengereten lichamen, over kannibalisme en beenetende watermonsters. Beenboeken genoeg, hij verdrinkt erin.

Tot hij, in 2011, weer wordt herinnerd aan de concrete aanleiding van zijn zoektocht. In de regionale krant *De Stentor* leest hij dat het been van Wijhe aan een Duitser toebehoorde. Het zou driehonderd kilometer verderop, bij Düsseldorf, in de Rijn zijn beland. De eigenaar is jonger dan gedacht. “Het been is 38 jaar oud geworden. 38 jaar is het in gezelschap van een ander been geweest. Waarmee het eerst nog kroop en daarna leerde lopen. Waarna ze renden, fietsen, zwommen en voetbalden. Samen groeiden ze, samen raakten ze behaard.” Van Casterens nieuwsgierigheid is definitief gewekt. Een ideetje wordt een obsessie. Hij wil de reis van het been zelf afleggen. Hij wil de man leren kennen die rondliep op dat toen nog goed doorbloede been.

Een idee voor een boek is geboren. Een boek dat, zoals alle boeken van Van Casteren, geen roman is, maar ook weer geen gewoon journalistiek verslag. Daarvoor is de rol van een persoonlijke obsessie te groot; de “ik”-verteller, de nieuwsgierige, verbaasde, soms onthutste of moedeloze “ik”, domineert het verhaal. En: de journalistieke noodzaak om de coördinaten van het been grondig te onderzoeken is er nu ook weer niet echt. Van Casteren ruikt een verhaal. Hij is een van die Nederlandse schrijvers die (net als Frank Westerman, Suzanna Janssen, Judith Koelemeijer en Annejet van de Zijl, om er een paar te noemen) de verbeelding niet nodig hebben om met een goed verhaal te komen.

De werkelijkheid dicteert het verhaal, als je maar goed oplet. Dat is het uitgangspunt. Al zoekend doemt het verhaal op, en dat verhaal vertelt wellicht veel over de wereld waarin we leven. Verbeeldingskracht en stijl zijn wel noodzakelijk om van de blote feiten tot een verhaal te komen. Daarvoor heb je een schrijver nodig. Eentje die, zoals Van Casteren, de werkelijkheid omsmeedt tot literatuur.

Het onbekende been is wel een veilig personage. Het lastige van literatuur die op de werkelijkheid is geënt, is dat de mensen over wie je schrijft behalve

personages ook mensen van vlees en bloed zijn, die iets vinden van wat je over hen noteert. Ze lopen gewoon rond – en kunnen boos worden. Dat probleem ondervond Van Casteren bij twee van zijn vorige boeken.

In *Lelystad* (2008) portretteerde hij de stad waarin hij opgroeide en een troesteloze pubertijd had. Een kunstmatige, op de tekentafel bedachte stad in een kale polder, een stad vol ontspoorde en ongelukkige mensen. “Een mislukte utopie”, noemt hij het. In 2010 wordt er een aanklacht tegen Van Casteren ingediend, wegens laster. Inwoners van Lelystad herkennen zich in personages en voelen zich diep beledigd. Maar de officier van Justitie ziet geen grond voor vervolging: de schrijver geeft “zijn interpretatie van de werkelijkheid”, luidde het oordeel. *Lelystad* krijgt juichende recensies in de pers en wordt genomineerd voor de AKO Literatuurprijs.¹

In 2011 is er weer een akkefietje. In zijn dat jaar verschenen non-fictieboek *Het zusje van de bruid* schrijft Van Casteren over een eigen liefdesdrama, zijn mislukte relatie met het door hem aanbeden meisje “Luna”, dat aan drugs is verslaafd en de diagnose borderline heeft. De familie van het meisje is niet blij met het inkijkje in hun dochters leven, en Van Casterens collega’s bij het tijdschrift *De Groene Amsterdammer* evenmin: enkele redacteuren zien zichzelf en hun inmiddels overleden voormalige hoofdredacteur onprettig geportretteerd. Van Casteren verliest zijn werk bij *De Groene* én bij het solidaire tijdschrift *Vrij Nederland*.

Is literaire non-fictie een parasiterend genre, waarbij de schrijver de werkelijkheid, en daarmee personen die hij heeft gekend, “misbruikt” om literatuur te maken? “Voor zoiets intiems als het stuklopen van je eigen liefdesrelatie is een journalistieke reportage niet het meest geschikte genre”, meende Elsbeth Etty in haar recensie in *NRC Handelsblad*. Daar zit wel iets in. Waarom heeft de schrijver deze geschiedenis niet genomen als uitgangspunt voor een roman? Dan had niemand iets kunnen aanmerken op de keuze van zijn personages, die waren dan immers aan zijn verbeelding ontsproten.

Aan de andere kant: ook als *Het zusje van de bruid* een roman was geweest, hadden mensen zichzelf herkend en zich onaangenaam getroffen gevoeld. Van Casteren is geen romanschrijver en wil dat ook

niet zijn. Hij zou het stempeltje “fictie” dan hebben misbruikt als “schaamlapje” en had vervolgens alles wat hij wilde schaamteloos kunnen onthullen. Het is wel zo eerlijk en moedig dat hij dat niet heeft gedaan.

Het IJsselse been heeft geen familie die zich gekwetst voelt. Als het been inderdaad toebehoort aan degene naar wie alle sporen wijzen, de vermiste Duitser Stephan Hensel – een verkoper van reddingsvesten! –, dan is niemand meer geïnteresseerd in zijn been, dat eenzaam en naamloos in een armetierig Overijssels grafje ligt. Na veel moeite lukt het Van Casteren de vader te vinden en te spreken. De man was niet dol op zijn zoon: een *no good*, een “geleekter Affe”, noemt hij hem, een volkomen mislukte zoon. De schrijver ontmoet ook de laatste geliefde van Hensel, Petra. Zij maakte het uit met haar lieve, maar ongrijpbare en onberekenbare vriend. Daarna verdween hij, voor altijd.

In *Het been in de IJssel* zien we een complete thriller ontstaan, op grond van steeds meer gegevens over een mogelijke bezitter van een been. *True crime* heet het genre, geloof ik. We komen terecht in een passend decor van drugs, pooiers, bordeelbazen en hoeren. Maar Van Casterens stijl – droog noterend, kale beelden, geladen met emotie, ijzingwekkende dialogen – hoort weer niet bij dat genre. Het gaat bij hem niet zozeer om de ontknoping, meer om hóe het verhaal wordt verteld.

Van Casterens overgave aan zijn verhaal gaat ver. Hij leeft zich volkomen in Hensels geest in. Hij weet zelfs wat er in de kranten heeft gestaan op de dag van zijn mogelijke zelfmoord (ongeluk met een Airbus, nasleep van de tsunami in Azië, herdenking zestig jaar Auschwitz, terugblik op Mengeles praktijken). “Een evenwichtig persoon kan bij het lezen van dat soort artikelen wanhopig raken; op het toch al labiele gemoed van Hensel kan deze berichtgeving een fatale uitwerking hebben gehad.”

De schrijver weet precies welk weer het was die dag (rond het vriespunt, zware stormen). Hij stelt zich voor hoe Hensel naar de Rheinkniebrücke in Düsseldorf liep om te springen. Hij, de man die duiken in exotische landen als hobby had en reddingsvesten verkocht – details die een fictieschrijver nooit zou kiezen, dat zou ál te toevallig zijn. Wat ging er in Hensel om, daar op die brug? “Hallucineerde hij als gevolg van drugs, slapeloosheid, het barre weer en de diepe wanhoop die hij gevoeld zou kunnen hebben?

Misschien dacht hij dat de zon scheen en dat hij met duikbril op en flippers aan zijn voeten op de Maldiven in de branding stond, het duikerswalhalla waar hij zo graag zijn hobby uitoefende.”

Ja misschien. Van Casteren weet het niet, en wij evenmin. In fictie kun je je personages zulke gevoelens, gedachten en wanen opleggen, in non-fictie blijft het gissen. De werkelijkheid is taaier dan de fictie. Zij geeft ondanks alle technische onderzoeksmiddelen niet alles prijs, hoe goed je ook zoekt, hoe volledig je jezelf ook inleeft.

Verder dan waar we in dit boek met hem gekomen zijn, kan de schrijver ons niet brengen. “Niet langer rent het been zelfstandig rond”, schrijft Van Casteren aan het eind. Dat is tegelijk waar en onwaar. Wat we wel hebben, intussen, is een schitterend verhaal, over een man die wel degelijk zijn tragische leven heeft geleefd. Zonder drijvend been was dat verhaal nooit verteld. Het been heeft niet voor niets geleefd.

ALEID TRUIJENS

JORIS VAN CASTEREN, *Het been in de IJssel*, Prometheus, Amsterdam, 2013, 272 p; *Het zusje van de bruid*, 2011, 240 p.

Noot

Zie ook: ERNST BRUINSMA, “Eenden dronken voeren met in wodka gedoopt brood. Een boek over Lelystad”, *Ons Erfdeel*, jaargang 52 (2008), nr. 2, pp. 158-160.